

مطالعه وضعیت نشر مجلات علمی در ایران

حسین پاشائی زاد (نویسنده مسئول)
استادیار گروه کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه پیام نور
Pashaeizad@gmail.com

غلامرضا فدائی
استاد گروه کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه تهران
Ghfadaei@ut.ac.ir

عباس حری
استاد گروه کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه تهران
riwash@yahoo.com
تاریخ دریافت: ۱۳۸۹/۳/۱۱؛ تاریخ پذیرش: ۱۳۸۹/۶/۱۶

چکیده

هدف: هدف پژوهش حاضر بررسی وضعیت نشر مجلات علمی ایران از لحاظ حوزه موضوعی، وابستگی سازمانی، درجه علمی، زبان انتشار و نیز نشر الکترونیکی و نحوه دسترسی به مقالات آن‌ها از لحاظ آزاد و غیر آزاد بودن است.

روش: در این مطالعه از روش پژوهش ارزیابانه استفاده شده است و برای گردآوری داده‌های مربوط به حوزه موضوعی، وابستگی سازمانی و درجه علمی مجلات از ابزار سیاهه واری استفاده گردیده است. جامعه مورد پژوهش مجلات دارای درجه علمی-پژوهشی و علمی-ترویجی از کمیسیون بررسی نشریات علمی کشور (وزارت علوم، تحقیقات و فن‌آوری) و نیز کمیسیون نشریات علوم پزشکی کشور (وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی) می‌باشد. در این مطالعه از آمارهای توصیفی و استنباطی نیز برای تحلیل داده‌ها استفاده شده است.

یافته‌ها: یافته‌های پژوهش نشان داد که در ایران بیش از ۵۳۰ مجله علمی منتشر می‌شود که بیش‌تر آن‌ها به دانشگاه‌ها و موسسات پژوهش دولتی وابسته هستند. از لحاظ وضعیت دسترسی نیز نتایج پژوهش نشان داد که تنها حدود ۴۰ درصد از مجلات امکان دسترسی آزاد به متن کامل مقالاتشان را از طریق وبگاه‌هایشان فراهم می‌سازند و در این زمینه مجلات حوزه علوم پزشکی نسبت به سایر حوزه‌ها وضعیت نسبتاً بهتری دارند.

اصالت/ارزش: در هر کشور و جامعه‌ای نشر مجلات علمی یکی از مهم‌ترین شاخص‌های توسعه علم و دانش شناخته می‌شوند و با عنایت به این موضوع، کیفیت و کمیت مجلات منتشر شده در یک کشور می‌تواند به‌عنوان شاخصی برای سنجش میزان فعالیت‌های علمی در یک کشور یا جامعه‌ای خاص مورد استفاده قرار گیرد. لذا، پژوهش حاضر اولین پژوهشی است که درباره وضعیت نشر مجلات علمی ایران و همچنین وضعیت نشر الکترونیکی و دسترسی آزاد بودن مقالات آن‌ها انجام گرفته است.

کلیدواژه‌ها: مجلات علمی، نشر مجلات علمی، نشر الکترونیکی، ارتباط علمی، ایران، دسترسی آزاد.

تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی
فصلنامه علمی - پژوهشی نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور، (شاپا): ۷۸۳۸-۱۰۲۷-۱۰۲۷ شده در ISC
دوره ۱۷، شماره ۱، پیاپی ۶۴، بهار ۱۳۹۰، ۱۵۵-۱۷۷.

مقدمه

تولید علم یکی از بنیان‌های اساسی رشد خرد و دانش است و در جوامع دانش‌مدار امروزی، دانش اساس قدرت محسوب می‌شود؛ همچنانکه در همه ادوار چنین بوده است. فردوسی طوسی در بیش از ۱۰۰۰ سال قبل در بیتی از اشعار خود^۱ به این امر اشاره کرده و بالاتر از آن در قرآن کریم نیز این امر مطرح شده که خداوند کسانی را که ایمان آورده‌اند و نیز آنان را که صاحب دانش هستند به درجات بالا نایل می‌کند^۲. تنها توسعه مبتنی بر دانش و علم است که توسعه‌ای پایدار محسوب می‌شود. تولید علم موجب افزایش دانش و فن‌آوری و در نتیجه اشتغال و ثروت شده و در نهایت موجب صلح، قدرت و امنیت اجتماعی می‌گردد (صبوری، ۱۳۸۲). به‌علاوه، در هر کشوری نشر علمی، به‌ویژه نشر مجلات علمی، به‌عنوان یک وسیله مهم و عملی برای توسعه علم و دانش شناخته می‌شود. بنابراین، برای هر کشوری مهم است که دارای ابزارهایی باشد تا بتواند به‌وسیله آن‌ها یافته‌های علمی خود را ترویج نماید. در عصر حاضر یکی از مهم‌ترین این ابزارها مجلات علمی هستند. با عنایت به این موضوع، کیفیت و کمیت مجلات منتشر شده در یک کشور می‌تواند به‌عنوان شاخصی برای سنجش میزان فعالیت‌های علمی در یک کشور یا جامعه‌ای خاص مورد استفاده قرار گیرد (دنيس^۳، ۲۰۰۵). هدف از انتشار مجلات علمی گسترش پژوهش در موضوع‌های مختلف و ترویج و بالا بردن سطح دانش نظری و همچنین ایجاد ارتباط در بین پژوهشگران است. تعداد مقالات منتشر شده در مجلات علمی یکی از مهم‌ترین شاخص‌های ارزیابی وضعیت علم و فن‌آوری یک کشور است. افزایش تعداد انتشارات علمی یک کشور نشانگر رشد دانش و وضعیت علم و فن‌آوری در سطح ملی و بین‌المللی است و شناخت وضعیت نشر مجلات علمی داخلی و توزیع آن‌ها در حوزه‌های مختلف علمی می‌تواند به‌طور موثری بر ارزیابی سهم هر حوزه در خلق دانش کمک نماید (افشارنیا و عباسی، ۲۰۰۶).

علی‌رغم اهمیتی که نشر مجلات علمی در توسعه علمی کشور دارد و علی‌رغم این‌که از حدود دو دهه پیش بسیاری از مجلات علمی در جهان به‌سوی نشر الکترونیکی روی آورده‌اند پژوهشی درباره وضعیت نشر مجلات علمی ایران و همچنین وضعیت نشر الکترونیکی و دسترسی آزاد بودن مقالات آن‌ها صورت نگرفته است. تنها پژوهش انجام شده که تا حدودی به موضوع

۱. برفع الله الذین آمنوا منکم و الذین اوتوا العلم درجات (مجادله، ۱۱)

۲. برفع الله الذین آمنوا منکم و الذین اوتوا العلم درجات (مجادله، ۱۱)

۳. دنيس، ۲۰۰۵

3. Dennis

حاضر مربوط است پژوهش گیلوری (۱۳۸۵) و مهرداد و گیلوری (۱۳۸۶) است. نتایج پژوهش گیلوری که ساختار اطلاعاتی مجلات الکترونیکی فارسی را با هدف ایجاد یک استاندارد واحد برای نشر مجلات الکترونیکی فارسی بررسی نموده است، نشان می‌دهد که تنها ۲۶ مجله از ۹۷ مجله مورد مطالعه دارای جایگاه و نشانی مستقل و ۶۷ مورد بقیه به وبگاه‌های سازمانی وابسته بوده‌اند. وضعیت رعایت استانداردها در مجله‌های الکترونیکی فارسی نیز چندان مناسب نبوده و از نظر ساختار اطلاعاتی، تقریباً هیچ کدام از مجلات الکترونیکی فارسی مورد بررسی از ساختار اطلاعاتی و استاندارد واحدی برای انتشار اقلام اطلاعاتی شان پیروی نکرده بودند. از نظر کاربرد قابلیت‌های جست‌وجو در طراحی موتورهای کاوش، تنها حدود ۱۰ درصد مجلات الکترونیکی فارسی این قابلیت‌ها را داشتند و تقریباً در همه مجلات الکترونیکی فارسی از زبان اچ تی ام ال برای نمایش و ذخیره اطلاعات استفاده شده بود. در مورد میزان استفاده از ابر برجسب‌ها در مجلات الکترونیکی فارسی، نتایج پژوهش مهرداد و گیلوری (۱۳۸۶) نیز نشان داد که تنها در ۲۶/۹ درصد این مجلات از ابر برجسب‌ها استفاده شده است. بنابراین، اهمیت پژوهش حاضر در این است که وضعیت مجلات علمی ایران را از لحاظ نشر، درجه علمی، حوزه موضوعی و وابستگی سازمانی روشن می‌کند و مشخص می‌کند که چه تعداد از مجلات دارای وبگاه بوده و مقالات خود را به صورت متن کامل و مجانی از طریق اینترنت قابل دسترس می‌سازند و کدام حوزه‌های موضوعی در این زمینه موفق‌تر عمل کرده‌اند.

نگاهی به تاریخچه نشر مجلات علمی در جهان و ایران

در اصطلاحنامه کتابداری (سلطانی، ۱۳۶۵، ص. ۲۷۱) در تعریف مجله آمده است: «نشریه‌ای با عنوان مشخص که به صورت شماره‌ها یا جزوه‌های پیاپی و با فاصله زمانی منظم برای مدت نامحدودی منتشر شود و حاوی مقالاتی درباره موضوع‌های مختلف از نویسندگان مختلف باشد». تاریخچه نشر مجله علمی به سال ۱۶۶۵ باز می‌گردد؛ بنابراین می‌توان گفت مجلات علمی سابقه‌ای بیش از ۳۰۰ سال دارند (هارتر^۱ و کیم^۲، ۱۹۹۶؛ ویکیپدیا، ۲۰۱۰: زیر مدخل Scientific journal). قبل از اختراع چاپ در قرن ۱۵، یکی از موانع عمده برای پژوهش و نشر علم و دانش، محدودیت‌های مربوط به تولید و توزیع نوشته‌ها و متون علمی بود. با اختراع دستگاه چاپ توسط

1. Harter

2. Kim

یوهان گوتنبرگ^۱ در سال ۱۴۵۲ میلادی (ویکیپدیا^۲، ۲۰۱۰: زیر مدخل Printing press) این مشکل تا اندازه‌ای برطرف شد و این امر موجب رشد متون علمی در سراسر جهان گردید (عزیزی و همکاران، ۲۰۰۹). با این حال، تا حدود ۲۰۰ سال بعد از اختراع چاپ مجلات علمی هنوز متولد نشده بودند. قبل از تکامل مجلات علمی، ارتباط علمی بین دانشمندان از طریق نامه صورت می‌گرفت؛ ولی این نظام ارتباطی برای انتقال اندیشه‌ها و یافته‌های علمی بسیار کند و ناکارآمد بود. برای غلبه بر این مشکل، مجلات علمی اولین بار در قرن هفدهم ظاهر شدند.

گفته شده است که مجلات علمی در پی نیاز دانشمندان به انتقال و نشر کشفیات و مشاهدات‌شان به وجود آمدند (ریاز^۳، ۱۹۹۱). هر چند که بحث‌های زیادی درباره این که اولین مجله علمی در جهان کدام مجله بوده مطرح شده است؛ ولی اغلب تاریخ‌نگاران علم در این مورد توافق دارند که اولین مجله علمی داوری شده «مباحثات فلسفی انجمن سلطنتی لندن»^۴ می‌باشد که در سال ۱۶۶۵ توسط هنری اولدنبورگ^۵، که در آن زمان دبیرانجمن سلطنتی لندن بود، منتشر شد. قبل از راه‌اندازی این مجله، دفتر اولدنبورگ محل اصلی نشر نامه‌های علمی بود. تلاش برای این کار شاید بخشی از آن چیزی بود که وی را ترغیب به راه‌اندازی مجله مذکور نمود (سولومون^۶، ۲۰۰۸). براساس نظر گوئدون^۷ (۲۰۰۱) انگیزه عمده دیگر اولدنبورگ از راه‌اندازی مجله مذکور توجه به مسائل مربوط به ریشه فکری و مالکیت معنوی این نامه‌ها بود. این مجله با ثبت نظریه‌های و یافته‌های یک دانشمند، بیش‌تر شبیه یک دفتر ثبت اختراع برای ایده‌ها عمل می‌کرد. نبوغ و خلاقیت اولدنبورگ در هم‌عصران وی بی‌تاثیر نبود؛ به‌طوری‌که سایر دانشمندان نیز اقدام به راه‌اندازی مجلاتی در حوزه‌های خود نمودند. برخی از پژوهشگران نیز یک مجله فرانسوی به نام «مجله دانشوران»^۸ را که چند ماه قبل از مجله اولدنبورگ و توسط دنیس دوآسلو^۹ ظاهر شده بود اولین مجله علمی در جهان معرفی کرده‌اند (اسبورن^{۱۰}، ۱۹۸۴؛ نقل در هارتر^{۱۱} و کیم^{۱۲}، ۱۹۹۶). اگرچه هر دوی این مجلات در سال ۱۶۶۵ منتشر شدند و اولین مجلات علمی شناخته می‌شوند، با این حال گوئدون (۲۰۰۱) معتقد است که تنها مجله اولی، یعنی «مباحثات فلسفی انجمن سلطنتی لندن» به امر «اعتباربخشی به اصالت» اثر علمی کمک می‌کرد. سومین مجله علمی اصیل نیز یک

1. Johannes Gutenberg
3. Riaz
5. Henry Oldenburg
7. Guedon
9. Denis de Sallo
11. Harter

2. Wikipedia
4. Philosophical Transaction of the Royal Society of London
6. Solomon
8. Journal des Scavans
10. Osburn
12. Kim

مجله آلمانی به نام میسلانیا کروسا^۱ بود که مجله مباحثات فلسفی را الگوی خود قرار داده بود. این مجله قدیمی‌ترین مجله تخصصی است که در یک حوزه موضوعی خاص منتشر شده است (لوسجی، ۱۹۷۶؛ نقل شده در ریاز، ۱۹۹۱، ص. ۱۱). در قرن ۱۸ بیش از ۱۰۰۰ مجله راه‌اندازی شدند و تعداد آن‌ها پس از آن به سرعت افزایش یافت (کرونیک، ۱۹۷۶؛ نقل شده در ویکیدیا، ۲۰۱۰: زیر مدخل Scientific journal).

در گذشته مجلات علمی اغلب توسط انجمن‌های علمی اداره می‌شدند و آن‌ها عمدتاً شامل پژوهش‌های اصیلی بودند که توسط پژوهشگران و دانشمندان انجام شده بود. هر چند که انتشار آن‌ها گران تمام می‌شد؛ ولی دانشمندان هزینه‌های نشر آن‌ها را به دلیل ارزشمند بودن‌شان تقبل می‌کردند. این وضع تا پس از جنگ جهانی دوم ادامه داشت. در طول دهه‌های ۱۹۵۰ و ۱۹۶۰ دولت‌ها در سراسر جهان، و به‌ویژه در ایالات متحده امریکا شروع به سرمایه‌گذاری بر روی پژوهش‌های علمی بنیادی، و عمدتاً از طریق نظام‌های دانشگاهی خود نمودند. نتیجه آن، راه‌اندازی مجلات جدید در حوزه‌های مختلف علمی برای انتشار یافته‌های پژوهشی بود. در آن زمان راه‌اندازی و انتشار مجله کاری پرهزینه و گران بود. ناشران تجاری به دلیل عدم سودآوری از عهده‌دار شدن مالکیت مجلات علمی خودداری می‌کردند. با آغاز قرن ۲۱ چشم‌انداز نشر علمی به‌طور کامل تغییر کرده است؛ به‌طوری‌که امروزه در دنیا ناشران تجاری بیش از ۴۵ درصد از مالکیت مجلات علمی را بر عهده دارند و در بازار مجلات علمی، فنی و پزشکی، تنها ۷ ناشر بزرگ، مالک حدود ۳۰ درصد از مجلات هستند (سولومون، ۲۰۰۸).

طبق راهنمای ادواری‌های اولریخ^۲ در حال حاضر بیش از ۳۰۰۰۰۰۰ نشریه ادواری اعم از مجله علمی دانشگاهی، انتشارات دسترسی آزاد، مجلات داوری شده، مجلات عمومی، روزنامه، خبرنامه و غیره به زبان‌های مختلف در سراسر جهان منتشر می‌شود (سایت اولریخ^۳، ۲۰۱۰).

اولین مجله منتشر شده در ایران «فلاحت مظفری» است که در سال ۱۳۱۸ هجری قمری در دوره مظفرالدین شاه توسط «اداره فلاحت» آن زمان در تهران منتشر شد. بعد از آن مجله «گنجینه فنون» به مدیریت محمدعلی خان تربیت در سال ۱۳۲۰ در تبریز منتشر شد. قدیمی‌ترین مجله به زبان فارسی مجله‌ای است با نام «مدرس فارسی» که در سال ۱۳۰۰ در بمبئی و به دو زبان انگلیسی

1. Miscellanea Curosa

2. Ulrich Periodical Directory

3. Ulrichweb (<http://www.ulrichweb.com/Ulrichweb>)

و فارسی منتشر شده است (مزینانی، ۱۳۸۲، ص. ۶۸). باین‌حال، اولین نشریه علمی در ایران در سال ۱۸۶۴ با نام «روزنامه علمی دولت ایران» و به سه زبان فارسی، عربی و فرانسه منتشر می‌شد. اولین نشریه دانشگاهی منتشر شده در ایران «دانش» نام داشت که تحت سرپرستی علیقلی خان مخبرالدوله - که بعدها وزیر معارف و رئیس دارالفنون شد - در ۱۲۹۹ هجری قمری منتشر گردید (علیدوستی و همکاران، ۲۰۰۹). اولین مجله پزشکی نیز با عنوان «حفظ الصّحه^۱» درباره سلامت عمومی در سال ۱۹۰۱ منتشر گردید. در دهه‌های بعد تعداد مجلات زیست پزشکی، به‌ویژه پس از تأسیس دانشکده پزشکی تهران در سال ۱۹۳۴ و سپس در سایر شهرها، به سرعت افزایش یافت و ارزش علمی آن‌ها به تدریج بهبود پیدا کرد. اولین مجله پزشکی دارای هیئت ویراستاری «نامه ماهانه دانشکده پزشکی» بود که توسط دانشکده پزشکی دانشگاه تهران و از سال ۱۹۴۳ منتشر شد (عزیزی و همکاران، ۲۰۰۹). باین‌حال، پیشرفت عمده در نشر نشریات علمی ایران پس از سال ۱۹۶۵ صورت گرفت که ۲۵۰ نشریه علمی در مدت زمان ۲۵ سال پدید آمد (علیدوستی و دیگران، ۲۰۰۹).

ارتباط علمی

اهمیت ارتباط در علم توجه گروه‌های مختلفی از پژوهشگران از جمله جامعه‌شناسان علم، پژوهشگران ارتباطات، دانشمندان تاریخ علم و دانشمندان اطلاعات را به خود جلب کرده است. این افراد از چشم‌اندازهای مختلف و با اهداف متفاوت به مطالعه ارتباط علمی پرداخته‌اند. برخی از آنان تلاش کرده‌اند به‌منظور بهبود اثربخشی و کارآمدی نظام‌های اطلاعاتی مدل‌هایی از جریان و روند اطلاعات در نظام‌های ارتباط علمی ارائه نمایند (گاروی^۲، ۱۹۷۹)، درحالی‌که عده‌ای دیگر سعی کرده‌اند ساختار اجتماعی بین دانشمندان و عوامل تسهیل‌کننده و نیز موانع فرایندهای ارتباط علمی در بین آنان را درک و تبیین نمایند (کرانه^۳، ۱۹۷۲). برخی دیگر ساختار و روندهای ارتباط علمی را از طریق کانال‌های رسمی مثل مجلات (اسمال^۴ و گریفیث^۵، ۱۹۷۴) بررسی کرده‌اند، درحالی‌که عده‌ای دیگر به بررسی جریان اطلاعات علمی به شکل غیررسمی پرداخته‌اند (کراوفورد^۶، ۱۹۷۱).

1. Hefz-o-Sehheh
4. Small

2. Garvey
5. Griffith

3. Crane
6. Crawford

گاروی (۱۹۷۹) ارتباط را «اساس علم» می‌داند. میدوس^۱ (۱۹۷۴) معتقد است که ارتباط به اندازه خود پژوهش، مهم و حیاتی است و کول^۲ و کول^۳ (۱۹۷۳) ارتباط را به عنوان «سیستم عصبی علم» یعنی نظامی که پیام‌ها را دریافت کرده و به بخش‌های مختلف انتقال می‌دهد می‌بینند. از طریق ارتباط است که کشفیات علمی شناخته می‌شوند و نتیجه آن که ارتباط بر رشد علم تأثیر می‌گذارد. همچنین از طریق ارتباط است که نوشته‌های پژوهشگران به وسیله همکاران آنان مورد ارزیابی و تایید قرار می‌گیرد. به عبارت دیگر، اساس نظام پاداش در علم را که برای پژوهشگران انگیزه ایجاد می‌کند ارتباط تشکیل می‌دهد (مرتون^۴، ۱۹۷۳).

انجام هرگونه فعالیت علمی و پژوهشی نیازمند نشر و به اشتراک گذاشتن اطلاعات، یافته‌ها، روش‌ها و فرایندهای تازه علمی است. این به اشتراک گذاری و مبادله در سطوح محلی، ملی و جهانی به صورت رسمی و غیررسمی صورت می‌گیرد (هارد^۵، ۲۰۰۰). این واقعیت که علم پدیده‌ای اجتماعی و بین‌المللی است و نتایج و دستاوردهای علمی به تمامی افراد بشری تعلق دارند ایجاب می‌کند که دانشمندان نتایج پژوهش‌هایشان را آزادانه و به‌طور ارادی به دیگران انتقال دهند و از طرف دیگر از دستاوردهای دیگران نیز بهره‌مند شوند. بنابراین، ارتباط علمی را می‌توان یکی از ارکان اساسی نهاد اجتماعی علم محسوب کرد که بدون وجود آن، امکان رشد و توسعه علوم منتفی خواهد بود (داورپناه، ۱۳۸۶).

بورگمن^۶ (۱۹۹۰) و بورگمن و فرنر^۷ (۲۰۰۲) پژوهش درباره ارتباط علمی را مطالعه این نکته می‌دانند که پژوهشگران و دانشمندان هر حوزه علمی چگونه از طریق کانال‌های رسمی و غیررسمی استفاده نموده و اطلاعات را توزیع می‌کنند. بورگمن (۲۰۰۰) ارتباط علمی را به‌عنوان انواعی از رفتارهای ارتباطی می‌بیند که پژوهشگران در خلق آثار علمی اصیل‌شان بروز می‌دهند. یکی از عمده‌ترین اشکال ارتباط علمی (به‌ویژه ارتباط علمی رسمی) انتشار مقاله در مجلات علمی معتبر و دارای پایگاه علمی است (پارک^۸، ۲۰۰۷).

کارکردهای مجلات در جوامع علمی

مجلات نقش مهمی در ارتباط علمی و پژوهشی بازی می‌کنند (ریاحی، ۱۳۷۴). دانشمندان و پژوهشگران عمدتاً در انجام پژوهش خود یا موقع گزارش نتایج مطالعات‌شان به چندین مقاله از

1. Meadows
5. Borgman

2. Cole
6. Furner

3. Merton
7. Park

4. Hurd

مجلات استناد می‌کنند. شافنر^۱ (۱۹۹۴) پنج نقش عمده‌ای را که مجلات در جوامع علمی بازی می‌کنند را به شرح زیر مشخص کرده است:

۱. ایجاد یک پایگاه دانش
۲. ایجاد ارتباط
۳. اعتباربخشی به کیفیت پژوهش
۴. توزیع پاداش‌ها
۵. تشکیل جوامع علمی

وب و نشر مجلات علمی

ظهور اینترنت این امکان را برای پژوهشگران فراهم ساخت تا آن‌ها وارد راه‌های کاملاً جدیدی شوند (اودلیزکو^۲، ۲۰۰۲). با ظهور شبکه جهانی وب در سال ۱۹۹۳، انتشار و توزیع مجلات به شکل الکترونیکی عملی و امکان‌پذیر گردید به طوری که در مدت چند سال، وب به ابزاری غالب برای انتشار مجلات علمی تبدیل شد (ون اورسدل^۳ و بورن^۴، ۲۰۰۲). بوهلین^۵ (۲۰۰۴) بحث می‌کند که شبکه‌های رایانه‌ای که در طول دهه‌های گذشته به تدریج در سطح وسیعی از بخش‌های جهان گسترش یافته‌اند استفاده‌های مختلفی را توسط جوامع علمی مطرح نموده‌اند. هارد^۶ (۲۰۰۵) اظهار می‌دارد اینترنت و وب جهان‌گستر حاصل کار دانشمندانی بود که در پی یافتن راه‌های بهتر برای به اشتراک گذاری نتایج پژوهشی‌شان بودند. وانگ^۷ (۲۰۰۳) در مروری که بر تاریخ نشر الکترونیکی دارد بحث می‌کند که در اواسط دهه ۱۹۸۰ به دلیل ظهور قابلیت‌های بسته‌های نرم‌افزاری هوش مصنوعی و دسترس‌پذیر شدن کامپیوترهای شخصی و سایر نوآوری‌ها، انواع مختلف نشر الکترونیکی و شبکه‌ها به صورت قارچ گونه‌ای رشد نمودند. امروزه در سایه فن‌آوری‌های موجود بسیاری از مجلات علمی در جهان امکان دسترسی از طریق اینترنت و وب به محتوای‌شان را فراهم نموده‌اند. همچنین با گسترش نشر الکترونیکی نظامی از نشر مجلات علمی ظهور کرده است که به «مجلات دسترسی آزاد»^۸ معروف هستند که امکان دسترسی آزاد و مجانی به محتوای مقالات‌شان را فراهم می‌کنند (ویکیپدیا، ۲۰۱۰: زیر مدخل Open Access

1. Schafner
5. Bohlin

2. Odlyzko
6. Hurd

3. Van orsdel
7. Wang

4. Born
8. Open Access Journals

(Journals). طبق «راهنمای مجلات دسترسی آزاد»^۱ (۲۰۱۰) که توسط دانشگاه لاند^۲ اداره می‌شود، در حال حاضر بیش از ۴۵۰۰ مجله دسترسی آزاد در حوزه‌های مختلف علمی منتشر می‌شوند.

هدف پژوهش

هدف پژوهش حاضر بررسی و مطالعه وضعیت نشر مجلات علمی ایران است که دارای درجه علمی-پژوهشی و علمی-ترویجی از کمیسیون بررسی نشریات علمی کشور (وزارت علوم، تحقیقات و فناوری) و نیز کمیسیون نشریات علوم پزشکی کشور (وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی) می‌باشند. به عبارت دیگر، در این پژوهش وضعیت نشر مجلات علمی ایران از جهت حوزه موضوعی، درجه علمی، وابستگی سازمانی و نشر الکترونیکی و داشتن وبگاه و همچنین زبان انتشار بررسی می‌شود. بنابراین با توجه به هدف پژوهش، پرسش‌های زیر مطرح شدند.

پرسش‌های اساسی

۱. توزیع مجلات علمی ایران در حوزه‌های موضوعی (علوم پزشکی، علوم کشاورزی، علوم انسانی، علوم پایه، فنی و مهندسی، و هنر و معماری) چگونه است؟
۲. وضعیت مجلات علمی ایران از لحاظ درجه علمی چگونه است؟
۳. وضعیت مجلات علمی ایران از لحاظ وابستگی سازمانی چگونه است؟
۴. وضعیت مجلات علمی ایران از لحاظ نشر الکترونیکی (داشتن وبگاه) چگونه است؟
۵. وضعیت مجلات علمی ایران از لحاظ نحوه دسترسی (آزاد و غیرآزاد) به متن کامل مقالاتشان چگونه است؟
۶. وضعیت مجلات علمی ایران از لحاظ زبان انتشار چگونه است؟
۷. وضعیت مجلات علمی ایران از لحاظ قالب انتشار چگونه است؟

روش پژوهش

در این مطالعه از روش پژوهش ارزیابانه استفاده شده است و برای گردآوری داده‌های مربوط به حوزه موضوعی، وابستگی سازمانی و درجه علمی مجلات از ابزار سیاهه واری استفاده گردیده است. جامعه مورد پژوهش مجلات دارای درجه علمی-پژوهشی و علمی-ترویجی از

1. Directory of Open Access Journals

2. Lund University

کمیسیون بررسی نشریات علمی کشور (وزارت علوم، تحقیقات و فن‌آوری) و نیز کمیسیون نشریات علوم پزشکی کشور (وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی) می‌باشد. ابتدا برای مشخص کردن وضعیت مجلات از لحاظ داشتن وبگاه و ارائه متن کامل مقالاتشان بر روی وبگاه از موتور جست‌وجوی گوگل استفاده شد. به این صورت که عنوان کامل هر کدام از مجلات در موتور جست‌وجوی گوگل جست‌وجو شد. همچنین از سایت مگیران^۱ - که اطلاعاتی راجع به مجلات علمی ایران ارائه می‌دهد و در صورت داشتن وبگاه پیوندی به آن ایجاد می‌کند - برای کسب اطلاعات درباره مجلات از جهت داشتن وبگاه استفاده شد. سپس داده‌های گردآوری شده بر روی نرم‌افزار اکسل بارگذاری شد و پس از پردازش و کدگذاری به نرم‌افزار آماری اس پی اس منتقل شده و مورد تحلیل قرار گرفت و در نهایت نتایج در قالب جداول و نمودارها ارائه شد.

یافته‌ها

در این بخش به پرسش‌های پژوهش در قالب جدول و نمودارها پاسخ داده می‌شود. پرسش ۱. توزیع مجلات علمی ایران در حوزه‌های موضوعی (علوم پزشکی، علوم کشاورزی، علوم انسانی، علوم پایه، فنی و مهندسی، و هنر و معماری) چگونه است؟

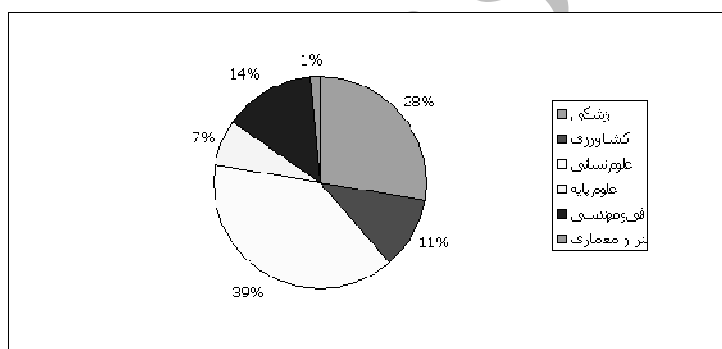
جدول ۱. توزیع فراوانی و درصد مجلات در حوزه‌های موضوعی

حوزه	فراوانی	درصد
پزشکی	۱۴۷	۲۷/۷
کشاورزی	۵۸	۱۰/۹
علوم انسانی	۲۰۷	۳۹/۱
علوم پایه	۳۷	۷/۰
فنی و مهندسی	۷۴	۱۴/۰
هنر و معماری	۷	۱/۳
جمع	۵۳۰	۱۰۰

جدول ۱ توزیع فراوانی و درصد مجلات در هر کدام از حوزه‌های موضوعی (مبتنی بر تقسیم‌بندی کمیسیون بررسی نشریات علمی کشور و همچنین کمیسیون نشریات علوم پزشکی کشور) را نشان می‌دهد. طبق این جدول در ایران ۵۳۰ عنوان مجله (تا تیرماه ۱۳۸۸) دارای اعتبار و

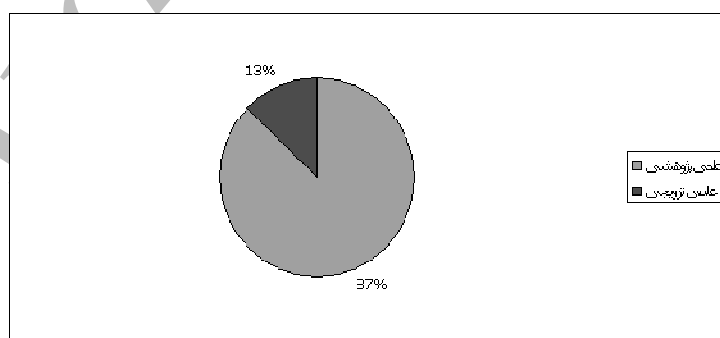
1. www.magiran.com

درجه علمی (علمی پژوهشی و علمی ترویجی) در حوزه‌های مختلف علمی منتشر می‌شود. از این تعداد مجله به ترتیب، ۲۰۷ عنوان (۳۹/۱ درصد) مربوط به حوزه علوم انسانی، ۱۴۷ عنوان (۲۷/۷ درصد) مربوط به حوزه علوم پزشکی، ۷۴ عنوان (۱۴ درصد) مربوط به حوزه فنی و مهندسی، ۵۸ عنوان (۱۰/۹ درصد) مربوط به حوزه کشاورزی، ۳۷ عنوان (۷ درصد) مربوط به علوم پایه و در نهایت ۷ عنوان (۱/۳ درصد) مربوط به حوزه هنر و معماری می‌باشد. بنابراین بیش‌ترین تعداد به حوزه علوم انسانی و کم‌ترین تعداد به حوزه هنر و معماری تعلق دارد. همچنین نزدیک به ۷۰ درصد مجلات علمی ایران در ۲ حوزه علوم انسانی و علوم پزشکی منتشر می‌شود. در نمودار ۱ نیز درصد مجلات هر کدام از حوزه‌های موضوعی نشان داده شده است.

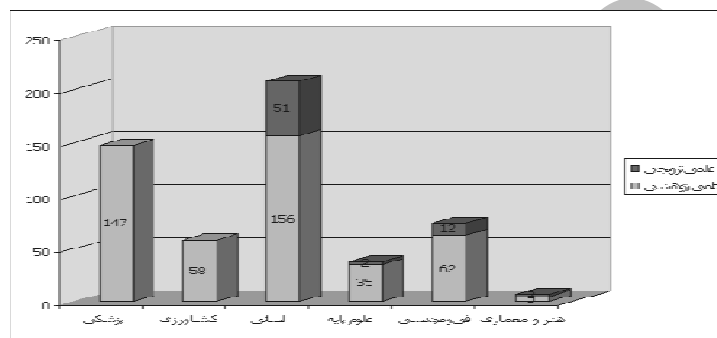
نمودار ۱. درصد مجلات هر کدام از حوزه‌های موضوعی

پرسش ۲. وضعیت مجلات علمی ایران از لحاظ درجه علمی چگونه است؟

نمودار ۲. توزیع درصدی مجلات از لحاظ درجه علمی (علمی - پژوهشی و علمی - ترویجی) ایران

نمودار ۲ توزیع درصدی مجلات را از لحاظ درجه علمی نشان می‌دهد. همان‌گونه که ملاحظه می‌شود عمده مجلات علمی ایران، یعنی ۸۷ درصد دارای درجه علمی - پژوهشی و تنها ۱۳ درصد دارای درجه علمی - ترویجی می‌باشد. این امر نشانگر آن است که اکثریت مجلات علمی ایران از لحاظ اعتبار علمی در سطح بالایی قرار دارد.

نمودار ۳. توزیع مجلات در دو گروه علمی - ترویجی و علمی - پژوهشی و حوزه‌ها

نمودار ۳ توزیع تعداد مجلات را از لحاظ وابستگی به حوزه علمی و نیز درجه علمی نشان می‌دهد. همان‌گونه که در این نمودار مشاهده می‌شود در دو حوزه پزشکی و کشاورزی همه مجلات دارای اعتبار علمی - پژوهشی هستند؛ ولی در چهار حوزه دیگر عمده مجلات دارای اعتبار علمی - پژوهشی و تعدادی نیز دارای اعتبار علمی - پژوهشی می‌باشد. به طوری که تعداد مجلات علمی - پژوهشی در حوزه علوم انسانی حدود ۲۵ درصد و در حوزه فنی و مهندسی کم‌تر از ۲۰ درصد است. پرسش ۳. وضعیت مجلات علمی ایران از لحاظ وابستگی سازمانی چگونه است؟

جدول ۲. توزیع فراوانی مجلات از لحاظ وابستگی سازمانی

نوع وابستگی مجله	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
دانشگاه‌ها	۲۷۲	۵۱/۳	۵۱/۳
سازمان‌ها و موسسات پژوهشی	۱۱۰	۲۰/۸	۷۲/۱
انجمن‌های علمی	۱۰۹	۲۰/۶	۹۲/۷
بخش خصوصی	۲۸	۵/۱	۹۷/۵
سایر موارد	۱۲	۲/۳	۱۰۰
جمع	۵۳۰	۱۰۰	

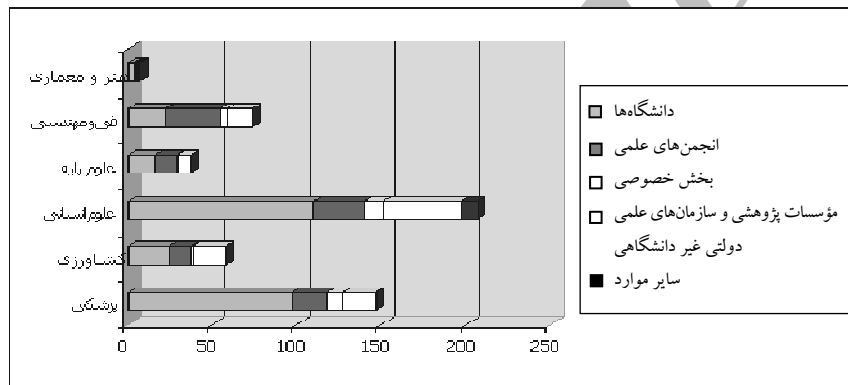
همان‌گونه که از داده‌های جدول ۲ مشخص است؛ بیش از نیمی از ۵۳۰ عنوان مجله علمی ایران، یعنی تعداد ۲۷۲ مجله (۵۱/۳) توسط دانشگاه‌ها منتشر می‌شوند. از بقیه مجلات نیز ۱۱۰ عنوان (۲۰/۸ درصد) توسط سازمان‌ها و موسسات پژوهشی، ۱۰۹ عنوان (۲۰/۶ درصد) توسط انجمن‌های علمی، ۲۸ عنوان (۵/۱ درصد) توسط بخش خصوصی (افراد) و در نهایت ۱۲ عنوان (۲/۳ درصد) توسط سایر موارد منتشر می‌شود. بنابراین بیش از ۷۰ درصد مجلات علمی ایران توسط دانشگاه‌ها و موسسات پژوهشی منتشر می‌شود.

جدول ۳. توزیع فراوانی وابستگی سازمانی و حوزه موضوعی مجلات

جمع	حوزه‌های موضوعی							وابستگی سازمانی
	هنر و معماری	فنی و مهندسی	علوم پایه	علوم انسانی	کشاورزی	پزشکی	فراوانی و درصد	
۲۷۲	۳	۲۲	۱۶	۱۱۰	۲۴	۹۷	فراوانی	دانشگاه‌ها
۵۱/۳	۰/۶	۴/۲	۳	۲۰/۸	۴/۵	۱۸/۳	درصد از کل	
۱۱۰	۱	۳۳	۱۲	۳۰	۱۳	۲۱	فراوانی	انجمن‌های علمی
۲۰/۸	۰/۲	۶/۲	۲/۳	۵/۷	۲/۵	۴	درصد از کل	
۲۷	۱	۴	۱	۱۱	۱	۹	فراوانی	بخش خصوصی
۵/۱	۰/۲	۰/۸	۰/۲	۲/۱	۰/۲	۱/۷	درصد از کل	
۱۰۹	۱	۱۵	۸	۴۶	۲۰	۱۹	فراوانی	موسسات پژوهشی و سازمان‌های علمی دولتی غیردانشگاهی
۲۰/۶	۰/۲	۲/۸	۱/۵	۸/۷	۳/۸	۳/۶	درصد از کل	
۱۲	۱	۰	۰	۱۰	۰	۱	فراوانی	
۲/۳	۰/۲	۰	۰	۱/۹	۰	۰/۲	درصد از کل	سایر موارد
۵۳۰	۷	۷۴	۳۷	۲۰۷	۵۸	۱۴۷	فراوانی	جمع
۱۰۰	۱/۳	۱۴	۷	۳۹/۱	۱۰/۹	۲۷/۷	درصد از کل	

همان‌گونه که در جدول ۳ نشان داده شده است از ۱۴۷ عنوان مجله حوزه پزشکی، ۹۷ عنوان؛ از ۵۸ عنوان مجله حوزه کشاورزی، تنها ۲۴ عنوان؛ از ۲۰۷ عنوان مجله علوم انسانی تعداد ۱۱۰ عنوان؛ از ۳۷ عنوان مجله علوم پایه ۱۶ عنوان؛ از ۷۴ عنوان مجله فنی و مهندسی ۲۲ عنوان و از ۷ عنوان مجله حوزه هنر و معماری تنها ۳ عنوان توسط دانشگاه‌ها منتشر می‌شوند. بنابراین

بیش‌ترین درصد مجلات پزشکی توسط دانشگاه‌ها منتشر می‌شوند؛ درحالی‌که این نسبت در حوزه‌های دیگر نسبتاً کم‌تر است. همچنین برای انجام تحلیل استنباطی به دلیل آن‌که فراوانی «گزینه سایر موارد» اندک بود، با خارج کردن این گزینه از محاسبات و اجرای آزمون کای دو نتایج نشان داد بین مجلات حوزه‌های موضوعی از لحاظ وابستگی سازمانی تفاوت معنی‌داری ($\chi^2 = 24/272; p = 0/000$) وجود دارد. نحوه توزیع مجلات از لحاظ وابستگی سازمانی و حوزه موضوعی به صورت نمودار نیز در نمودار ۴ نشان داده شده است.

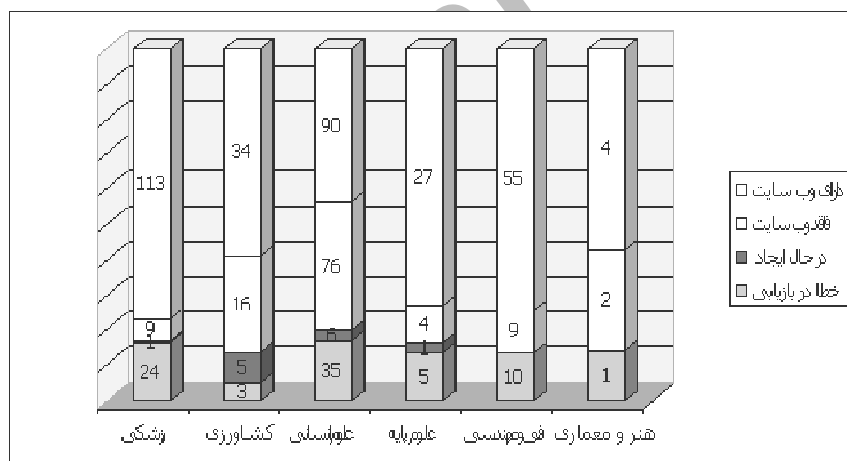
نمودار ۴. نحوه توزیع مجلات از لحاظ وابستگی سازمانی و حوزه موضوعی

پرسش ۴. وضعیت مجلات علمی ایران از لحاظ نشر الکترونیکی (داشتن وبگاه) چگونه است؟

جدول ۴. توزیع فراوانی مجلات از لحاظ وضعیت دارا بودن وبگاه

حوزه موضوعی مجلات	داشتن وبگاه			
	دارای وبگاه	فاقد وبگاه	خطا در بازایی	در حال ساخت
پزشکی	۱۱۳	۹	۲۴	۱
کشاورزی	۳۴	۱۶	۳	۵
علوم انسانی	۹۰	۷۶	۳۵	۶
علوم پایه	۲۷	۴	۵	۱
فنی و مهندسی	۵۵	۹	۱۰	۰
هنر و معماری	۴	۲	۱	۰
جمع	۳۲۳	۱۱۶	۷۸	۱۳

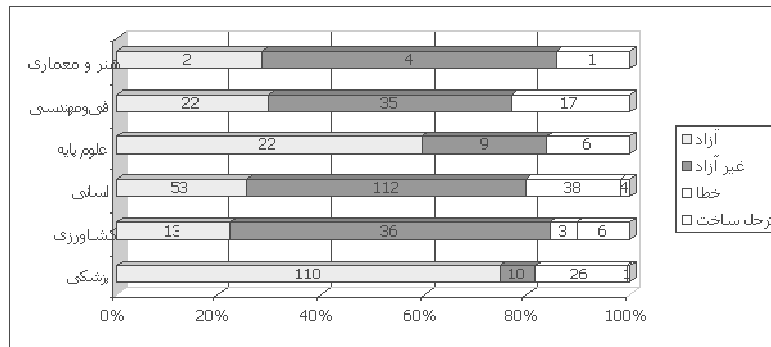
همان‌گونه که در جدول ۴ نشان داده شده است، از کل ۵۳۰ عنوان مجله، تعداد ۳۲۳ عنوان دارای وبگاه بوده و ۱۳ عنوان نیز در حال ایجاد وبگاه بوده‌اند. با این حال، وضعیت ۷۸ عنوان مجله به علت خطای بازیابی مشخص نشد. در بین حوزه نیز از ۱۴۷ عنوان مجله پزشکی ۱۱۳ عنوان، از ۵۸ مجله حوزه کشاورزی تعداد ۳۴ عنوان، از ۲۰۷ عنوان مجله حوزه علوم انسانی ۹۰ عنوان، از ۳۷ عنوان مجله علوم پایه ۲۷ عنوان، از ۷۴ عنوان مجله فنی و مهندسی ۵۵ عنوان و از ۷ عنوان مجله هنر و معماری ۴ عنوان دارای وبگاه بوده‌اند. برای انجام تحلیل استنباطی فقط مجلات دارای وبگاه و فاقد وبگاه لحاظ شدند و نتایج آزمون کای دو نشان داد که بین مجلات حوزه‌های مختلف موضوعی از لحاظ وضعیت دارا بودن یا نبودن وبگاه تفاوت معنی‌داری ($\chi^2 = 5/831$; $p = 0/016$) وجود دارد. نمودار ۵ نیز وضعیت مجلات را از جهت دارا بودن وبگاه و حوزه‌های موضوعی نشان می‌دهد.

نمودار ۵. نحوه توزیع مجلات از لحاظ دارا بودن وبگاه در حوزه‌ها

پرسش ۵. وضعیت مجلات علمی ایران از لحاظ نحوه دسترسی (آزاد و غیرآزاد) به متن

کامل مقالات‌شان چگونه است؟

نمودار ۶. وضعیت مجلات از لحاظ دسترسی (آزاد- غیر آزاد) و حوزه‌ها

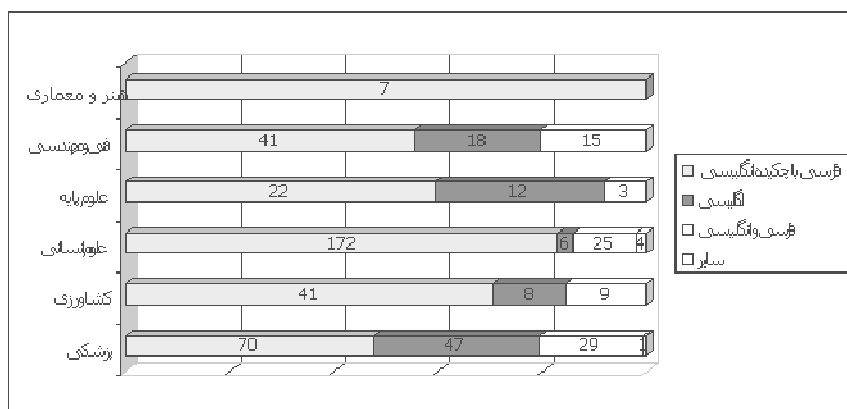
نمودار ۶ وضعیت دسترسی مجلات را براساس حوزه‌ها نشان می‌دهد. همان‌گونه که ملاحظه می‌شود بالاترین نسبت مجلات دسترسی آزاد (۱۱۰ عنوان از ۱۴۷ عنوان) مربوط به حوزه پزشکی و بعد از آن حوزه علوم پایه است و حوزه‌های کشاورزی و علوم انسانی نیز کم‌ترین نسبت دسترسی آزاد را دارا می‌باشند. آزمون کای دو نیز نشان داد که بین حوزه‌ها از لحاظ وضعیت دسترسی تفاوت معنی‌داری ($\chi^2 = 48/268$; $p = 0/000$) وجود دارد.

پرسش ۶. وضعیت مجلات علمی ایران از لحاظ زبان انتشار چگونه است؟

جدول ۵. توزیع فراوانی زبان انتشار مجلات

درصد	فراوانی	زبان
۶۶/۶	۳۵۳	فارسی با چکیده انگلیسی
۱۷/۲	۹۱	انگلیسی
۱۵/۲	۸۱	فارسی و انگلیسی (دو زبانه)
۱	۵	سایر
۱۰۰	۵۳۰	جمع

جدول ۵ نشان می‌دهد که چه تعداد از مجلات به زبان فارسی و چه تعداد به زبان غیرفارسی منتشر می‌شوند. همان‌گونه که در جدول ۵ نشان داده شده است از ۵۳۰ عنوان مجله، تعداد ۳۵۳ عنوان (۶۶/۶ درصد) به زبان فارسی به همراه چکیده انگلیسی و تعداد ۹۱ عنوان (۱۷/۲ درصد) فقط به زبان انگلیسی منتشر می‌شوند. ۸۱ عنوان (۱۵/۳ درصد) نیز به صورت دو زبانه (فارسی و انگلیسی) منتشر می‌شوند. بنابراین ملاحظه می‌شود که بیش‌تر مجلات به زبان فارسی منتشر می‌شوند.

نمودار ۷. نحوه توزیع مجلات در حوزه‌ها براساس زبان انتشار

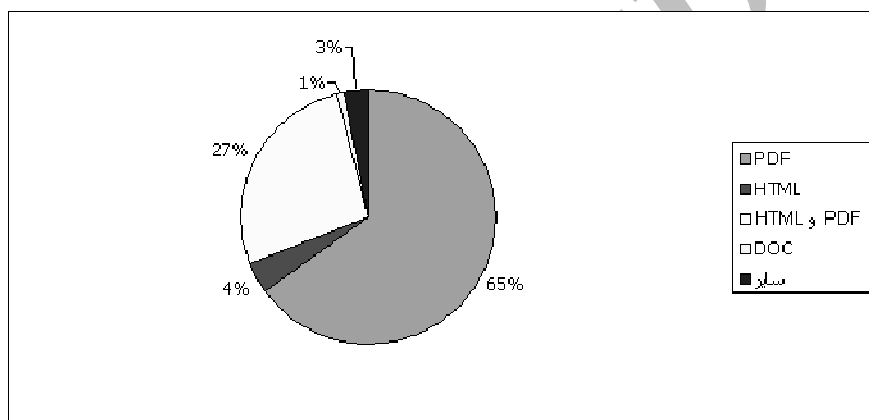
نمودار ۷ وضعیت زبان انتشار مجلات را براساس حوزه‌های موضوعی نشان می‌دهد. همان‌گونه که ملاحظه می‌شود در حوزه علوم انسانی از ۲۰۷ عنوان مجله ۱۹۷ عنوان، در حوزه پزشکی ۹۹ عنوان از ۱۴۷ عنوان، در حوزه کشاورزی ۴۹ عنوان از ۵۸ عنوان، در حوزه علوم پایه ۲۵ عنوان از ۳۷ عنوان، در فنی و مهندسی ۵۶ عنوان از ۷۴ عنوان به زبان فارسی یا فارسی و انگلیسی (دو زبانه) منتشر می‌شوند. در حوزه هنر همه مجلات به زبان فارسی منتشر می‌شوند. همچنین بیشترین تعداد مجلات به زبان انگلیسی در بین حوزه‌ها مربوط به حوزه‌های پزشکی و علوم پایه است. آزمون کای دو نیز نشان داد که بین حوزه‌های موضوعی از لحاظ زبان انتشار مجلات تفاوت معنی‌داری در سطح ۰/۰۰۰ وجود دارد.

پرسش ۷. وضعیت مجلات علمی ایران از لحاظ قالب انتشار چگونه است؟

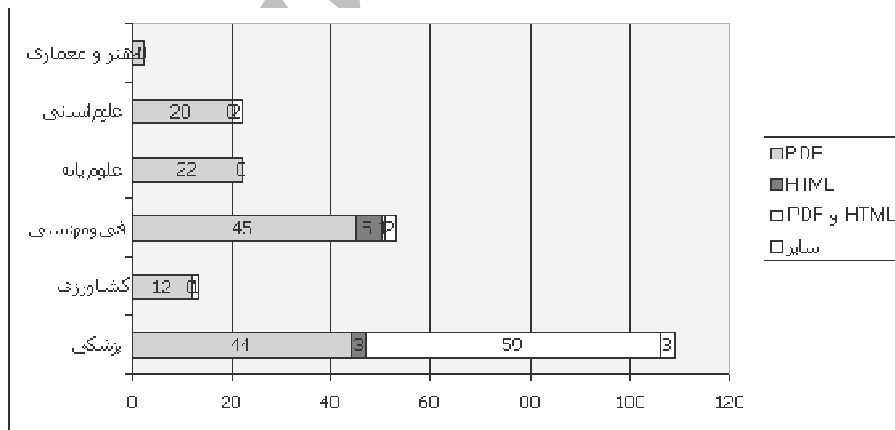
جدول ۶. توزیع فراوانی قالب مقالات مجلات دسترسی آزاد

قالب مقالات	فراوانی	درصد
PDF	۱۴۵	۶۵
HTML	۸	۴
HTML و PDF	۶۰	۲۷
DOC	۲	۱
سایر	۷	۳
جمع	۲۲۲	۱۰۰

جدول ۶ وضعیت مجلات دسترسی آزاد را از لحاظ قالب مقالات آن‌ها نشان می‌دهد. با توجه به داده‌های جدول فوق ۱۴۵ مجله (۶۵ درصد) مقالات خود را تنها به صورت PDF ارائه می‌کنند و ۶۰ مجله (۲۷ درصد) نیز هم به شکل PDF و هم به شکل HTML ارائه می‌کنند. بنابراین، می‌توان گفت که بیش از ۹۰ درصد مجلات دسترسی آزاد مقالات خود را به دو شکل PDF یا HTML ارائه می‌نمایند. این وضعیت در نمودار ۸ نیز نشان داده شده است.

نمودار ۸. نحوه توزیع مقالات مجلات دسترسی آزاد از لحاظ قالب

نمودار ۹. نحوه توزیع مقالات مجلات دسترسی آزاد براساس قالب در حوزه‌های موضوعی

نمودار ۹ نیز نحوه توزیع مقالات مجلات دسترسی آزاد براساس قالب در حوزه‌های موضوعی را نشان می‌دهد. همان‌گونه که ملاحظه می‌شود به غیر از حوزه پزشکی در اغلب حوزه‌ها قالب مقالات عمدتاً PDF است؛ ولی در حوزه پزشکی تعداد زیادی از مجلات مقالات خود را علاوه بر قالب PDF به شکل HTML نیز ارائه می‌کنند. همچنین آزمون کای دو نشان داد که بین حوزه‌های موضوعی از لحاظ قالب ارائه مقالات تفاوت معنی‌داری وجود ندارد.

نتیجه‌گیری

مجلات علمی اهمیت زیادی در رشد و توسعه علمی کشورها و جوامع دارند و به همین دلیل در کشورهایی که از لحاظ علمی پیشرفته هستند تعداد مجلات علمی زیادی در حوزه‌های مختلف علوم منتشر می‌شوند. به عبارت دیگر، تعداد مجلات علمی و نیز تعداد مقالاتی که این مجلات منتشر می‌کنند به عنوان شاخصی از رشد و پیشرفت علمی کشورها و جوامع محسوب می‌شود. نتایج پژوهش حاضر نشان داد که در ایران بیش از ۵۰۰ مجله علمی معتبر منتشر می‌شود که حدود ۴۰ درصد از آن‌ها مربوط به حوزه علوم انسانی هستند و پس از علوم انسانی، حوزه علوم پزشکی با حدود ۱۵۰ مجله در رتبه دوم قرار دارد. نتایج مطالعه حاضر نشان داد که کل مجلات علمی منتشر شده در سه حوزه علوم کشاورزی، علوم پایه و فنی و مهندسی به اندازه حوزه علوم انسانی نیست و این امر نشانگر آن است که در این حوزه‌ها تولید علمی کم‌تری صورت می‌گیرد؛ هر چند که یکی از دلایل پایین بودن تعداد مجلات در این حوزه می‌تواند این امر باشد که پژوهشگران این حوزه‌ها مقالات علمی‌شان را در مجلات بین‌المللی منتشر می‌کنند. با این حال لازم است برای نشر علم تولید شده در ایران مجلات علمی بیش‌تری در سه حوزه علوم کشاورزی، علوم پایه و فنی و مهندسی منتشر شود. از لحاظ درجه علمی مجلات، نتایج پژوهش نشان داد که بیش از ۸۷ درصد مجلات دارای درجه علمی-پژوهشی هستند که این امر نشانگر اعتبار علمی بالای این مجلات است. با این حال تفاوت‌های زیادی در بین حوزه‌ها از لحاظ داشتن مجلات با درجه علمی بالاتر وجود داشت؛ به طوری که کلیه مجلات دو حوزه علوم پزشکی و علوم کشاورزی دارای درجه علمی-پژوهشی بودند در حالی که در حوزه علوم انسانی حدود ۲۵ درصد و در حوزه فنی و مهندسی کم‌تر از ۲۰ درصد مجلات دارای درجه علمی-ترویجی بودند. از لحاظ وابستگی سازمانی، نتایج

پژوهش نشان داد که بیش از ۵۰ درصد مجلات علمی ایران به دانشگاه‌ها و بیش از ۲۰ درصد نیز به سازمان‌ها و موسسات پژوهشی و در کل بیش از ۷۰ درصد به دانشگاه‌ها و موسسات پژوهشی وابسته‌اند و تنها حدود ۵ درصد مجلات به بخش خصوصی وابسته بودند. نتایج آزمون کای دو نیز نشان داد که بین حوزه‌های موضوعی از لحاظ وابستگی سازمانی تفاوت معنی‌داری در سطح ۰/۰۰۰ وجود دارد. همچنین نتایج پژوهش در مورد وضعیت مجلات از لحاظ دارا بودن وبگاه نشان داد که از ۵۳۰ مجله تعداد ۳۲۳ مجله دارای وبگاه بوده و ۱۳ مجله نیز در حال ایجاد وبگاه هستند. وضعیت ۷۸ مجله نیز به دلیل مشکل بازیابی مشخص نشد. همچنین تعداد ۱۱۶ مجله نیز فاقد وبگاه بودند. نتایج آزمون کای دو نیز نشان داد که از لحاظ داشتن وبگاه تفاوت معنی‌داری در سطح ۰/۰۱۶ بین حوزه‌های موضوعی وجود دارد. نتایج پژوهش در مورد وضعیت دسترسی به متن کامل مقالات مجلات نیز نشان داد که بالاترین نسبت مجلات دسترسی آزاد مربوط به حوزه علوم پزشکی (۱۱۰ عنوان از ۱۴۷ عنوان) و سپس حوزه علوم پایه است و حوزه‌های علوم کشاورزی و علوم انسانی کم‌ترین نسبت مقالات دسترسی آزاد را دارا بودند. آزمون کای دو نیز نشان داد که بین حوزه‌ها از لحاظ وضعیت دسترسی به متن کامل مقالات تفاوت معنی‌داری در سطح ۰/۰۰۱ وجود دارد. از لحاظ زبان انتشار نیز نتایج پژوهش نشان داد که بیش از ۶۶ درصد مجلات به زبان فارسی به همراه چکیده انگلیسی، حدود ۱۷ درصد به زبان انگلیسی و حدود ۱۵ درصد نیز دو زبانه منتشر می‌شوند. از لحاظ قالب مقالات نیز نتایج پژوهش نشان داد که ۶۵ درصد مجلات مقالات خود با قالب PDF و ۲۷ درصد نیز هم به قالب PDF و هم به قالب HTML منتشر می‌کنند. بنابراین با توجه به نتایج به دست آمده از این پژوهش می‌توان نتیجه گرفت که بیش‌تر مجلات علمی ایران وابسته به دانشگاه‌ها و سازمان‌های دولتی هستند و از بودجه عمومی استفاده می‌کنند؛ بنابراین باید از طریق ایجاد وبگاه برای خود، دسترسی عموم مردم را به متن کامل مقالاتشان فراهم آورند و همچنین باید در حوزه‌های علوم، مجلات بیش‌تری برای انتشار نتایج پژوهش‌های پژوهشگران این حوزه‌ها منتشر شود.

منابع

- داورپناه، محمدرضا (۱۳۸۶). *ارتباط علمی: نیاز اطلاعاتی و رفتار اطلاع‌یابی*. تهران: دبیرش؛ چاپار.
ریاحی، محمد (۱۳۷۴). *مجلات علمی: مجرای ارتباط دانشمندان، ره یافت*، ۸، ۱۰-۱۹.

سلطانی، پوری (۱۳۶۵). اصطلاحنامه کتابداری (ویرایش دوم). تهران: کتابخانه ملی.
صبوری، علی اکبر (۱۳۸۲). مروری بر تولید علم در سال ۲۰۰۳، رهیافت، ۳۱، ۲۱-۲۳.
گیلوری، عباس (۱۳۸۵). طرح تدوین استاندارد نشر مجلات الکترونیکی فارسی، پایان نامه دکتری، دانشگاه شیراز، شیراز.

مزیانی، علی (۱۳۸۲). کتابخانه و کتابداری. تهران: سمت.
مهراد، جعفر؛ گیلوری، عباس (۱۳۸۶). مجلات الکترونیکی فارسی و ابر برچسب‌ها: بررسی میزان استفاده از ابر برچسبها در طراحی مجلات الکترونیکی فارسی، مطالعات تربیتی و روانشناسی دانشگاه فردوسی، ۱۶۵-۱۸۷.

وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی (۱۳۸۸). فهرست مجلات تایید شده کمیسیون نشریات علوم پزشکی کشور (نشریات دارای رتبه علمی-پژوهشی). قابل دسترسی از:

<http://commission.hbi.ir/View/aproved.php>

وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، کمیسیون نشریات علوم پزشکی کشور (۱۳۸۸). فهرست مجلات تایید شده کمیسیون نشریات علوم پزشکی کشور در مهر ۱۳۸۸. قابل دسترسی از:

<http://auo.ac/fa/images/PDF/nashriat%20daraye%20etebar.pdf>

وزارت علوم، تحقیقات و فن‌آوری، معاونت پژوهشی، کمیسیون نشریات علمی کشور (۱۳۸۸). فهرست نشریات علمی دارای اعتبار در مهر ۱۳۸۸. قابل دسترسی از:

<http://auo.ac/fa/images/PDF/nashriat%20daraye%20etebar.pdf>

References

- Afsharnia, S. & Abbasi, R. (2006). *The Assessment of Iranian Scientific Journals*. *Iranian Journal of Information Science and Technology*, 4(2): 55-67.
- Alidousti, S.; Khosrowjerdi, M.; Abdolmadjid, A-M. & Mohamadi, F. (2009). Scientific Periodicals in Iran: A Systems Approach, *Serials Review*, 35 (4): 253-263.
- Azizi, M.; Rasaei-Jalili, J-A. & Noroozi, H. (2009). A Brief History of the Publication of Biomedical Journals in Iran between 1901 and 1979, *Arch Iranian Med*, 12(2): 204-211.
- Bohlin, I. (2004). Communication regimes in competition: the current transition in scholarly communication seen through the lens of the sociology of technology, *Social Studies of Science*, 34(3): 365-391, retrived 5 aug 2005, from: <http://sss.sagepub.com/cgi/reprint/34/3/365>
- Borgman, C.L. & Furner, J. (2002). Scholarly communication and bibliometrics. *Annual Review of Information science and Technology*, 36:3-72. retrived 14 sep 2003, from: http://eprints.ecs.oton.ac.uk/10000/1/tim_oa.pdf
- Borgman, C.L. (2000). Digital libraries and the continuum of scholarly communication, *Journal of Documentation*, 56: 412-430. retrived 14 sep 2003, :<http://www.ingentaconnect.com/content/mcb/278/2000/0000056/0000004/art00003>

- Borgman, C.L. [Ed.] (1990). *Scholarly Communication and Bibliometrics*, Newbury Park, CA: Sage Publications, Inc.
- Cole, J.R. & Cole, S. (1973). *Social stratification in science*, Chicago: University of Chicago Press.
- Crane, D. (1972). *Invisible colleges: Diffusion of knowledge in scientific communities*, Chicago: University of Chicago Press.
- Crawford, S. (1971). Informal communication among scientists in sleep research, *Journal of the American Society for Information Science*, 22: 301-310.
- Dennis, A.D. (2005). *The Impact of the Open Access Movement on Medical Based Scholarly Publishing in Nigeria*. retrived 23 feb 2007, from: <http://ocs.sfu.ca/pkp2007/viewpaper.php?id=70>
- Directory of Open Access Journals (DOAJ)* (2010). retrived 10 october 2010, from: <http://www.doaj.org>
- Garvey, W. (1979). *Communication: The essence of science*, New York: Pergamon.
- Guedon, J. (2001). *In Oldenburg's Long Shadow: Librarians, Research Scientists, Publishers, and the Control of Scientific Publishing*, Paper presented at May meeting of Association of Research Libraries. retrived 14 sep 2003, from: <http://www.webcitation.org/5LraxWswk>
- Harter, S. P. & Kim, H. J. (1996). Electronic journals and scholarly communication: a citation and reference study, *Information Research*, 2(1). [online] available: <http://InformationR.net/ir/2-1/paper9a.html>
- Hurd, J. M. (2000). The transformation of scientific communication: A model for 2020, *Journal of the American Society for Information Science and Technology* 51(14): 1279-1283.
- Hurd, J. M. (2005). Scientific communication: New roles and new players, *Science and Technology Libraries* 25(1-2): 5-22.
- Kronick, D. A. (1976). *History of Scientific and Technical Periodicals: The Origins and Development of the Scientific and Technical Press, 1665-1790* [2nd Ed.], Metuchen: The Scarecrow Press
- Loosjee, TH.P. (1976). *On Documentation of Scientific Literature*. London: Ratterworth.
- Meadows, A. J. (1974). *Communication in science*, London: Butterworths.
- Merton, R.K. (1973). *The sociology of science: Theoretical and empirical investigations*, Chicago: The university of Chicago Press.
- Odlyzko, A.M. (2002). The Rapid Evolution of Scholarly Communication, *Learned Publishing*, 15: 7-19. retrived 14 sep 2003, from: <http://www.si.umich.edu/PEAK-2000/odlyzko.pdf>
- Osburn, C. B. (1984). The place of the journal in the scholarly communications system, *Library Resources and Technical Services*, 28: 315-324.
- Park, J-H. (2007). *Factors influencing the adoption of open access publishing*, (PhD Thesis of Syracuse University).
- Park, J-H. (2007). *Factors influencing the adoption of open access publishing*, PhD thesis of Syracuse University.

- Riaz, M. (1991). *Serials Management: an introduction.*, Islamabad: EBSCO.
- Schafner, A. (1994). The Future of Scientific Journals: Lessons from the Past, *Information Technology and Libraries*, 13(4): 239-47. retrived 14 sep 2003, from: www.med-ed-online.org/f0000002.htm
- Scientific journal (2010). In Wikipedia. retrived 10 october 2010, from: http://en.wikipedia.org/wiki/Scientific_journals
- Small, H. & Griffith, B. C. (1974). The structure of scientific literatures I: Identifying and graphing specialties, *Science Studies*, 4: 17-40.
- Solomon, D. (2008). *Developing Open Access Journals: A practical guide*, Oxford: Chandos Publishing.
- Ulrichweb (2010). [online] available: <http://www.ulrichweb.com/Ulrichweb>
- van Orsdel, L. & Born, K. (2002). Periodicals Price Survey 2002: Doing the Digital Flip, *Library Journal*, 127 (7): 51-52 and 54-56. [online] available: <http://www.libraryjournal.com/article/CA206383.html>
- van Orsdel, L. & Born, K. (2002). Periodicals Price Survey 2002: Doing the Digital Flip, *Library Journal*, 127 (7): 51-52, 54-56. [online] available <http://www.libraryjournal.com/article/CA206383.html>
- Wang, C. (2003). *Electronic publishing: Significant landmarks*, In M. A. Drake (Ed.), *Encyclopedia of library and information science* [2nd ed.], New York: Dekker.
- Wang, C. (2003). *Electronic publishing: Significant landmarks*. In M. A. Drake (Ed.), *Encyclopedia of library and information science* (2nd ed.), 2, New York: Dekker.
- Wikipedia (2010). *Open Access Journals*. retrived 10 october 2010, from: http://en.wikipedia.org/wiki/Open_access_journals
- Wikipedia (2010). *Printing press*. retrived 10 october 2010, from: http://en.wikipedia.org/wiki/Printing_press
- Wikipedia (2010). *Scientific journal*. retrived 10 october 2010, from: http://en.wikipedia.org/wiki/Scientific_journal

به این مقاله این‌گونه استناد کنید:

پاشائی‌زاد، حسین؛ فدائی، غلامرضا؛ حرّی، عباس (۱۳۹۰). مطالعه وضعیت نشر مجلات علمی در ایران. *تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی*، ۱۷ (۱)، ۱۵۵-۱۷۷.